

Företagsbot

Handbok

Handbok
Utvecklingscentrum
Maj 2020

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Huvudpunkter i beslutsprocessen och flödesschema	6
3	Viktiga ändringar den 1 januari 2020	8
4	Bakgrund	9
4.1	Varför särskild rättsverkan?	9
5	Vem kan åläggas företagsbot?	10
5.1	Allmänna utgångspunkter	10
5.2	Näringsverksamhet	10
5.3	Sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet	11
5.4	Annan verksamhet	12
6	Förutsättningar för företagsbot	14
6.1	Påföljdsspärren	14
6.1.1	Praxis	14
6.2	Har företaget gjort vad som skäligen kan krävas för att förebygga brottet?	14
6.2.1	Praxis	15
6.3	Person i ledande ställning	17
6.3.1	Praxis	18
6.4	Person med särskilt ansvar	18
7	Åtalsprövningsregeln	19
7.1	Inledning	19
7.2	"Kan föranleda talan om företagsbot"	19
7.3	När är åtal påkallat?	19
7.4	Dubbla åtalsprövningar	20
8	Fastställande av sanktionsvärdet	21
8.1	Sammanfattning	21
8.2	Straffvärdet	21
8.3	Brottens förhållande till företagets verksamhet	22
8.4	Graden av skada eller fara för skada	22
8.5	Tidigare meddelade företagsböter	22
9	Förhöjd företagsbot	24
10	Jämknings- eller eftergift	26
10.1	Inledning	26

10.2	Varför jämningsregler?	26
10.3	Jämknings är avsett för undantagssituationer	26
10.4	Skäl för jämkning.....	26
10.5	Närmare om de olika skälen för jämkning	27
	10.5.1 Annan betalningsskyldighet för företaget eller särskild rättsverkan för företaget (p. 1)	27
	10.5.2 Företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet (p. 2).....	27
	10.5.3 Företaget har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet eller företaget har frivilligt angett brottet (p. 3 och 4).....	30
	10.5.4 Annan omständighet eller förhållande talar särskilt för jämkning eller eftergift (p. 5)	31
11	Några processuella frågor	32
	11.1 Utredningen	32
	11.2 Offentlig försvarare.....	33
	11.3 Målsägandebiträde	33
	11.4 Kvarstad	33
	11.5 Strafföreläggande	33
	11.6 Hur bör talan utformas?.....	34
	11.7 Tingsrättsprocessen.....	35
	11.8 Enskilt anspråk	35
	11.9 Hovrättsprocessen	35
	11.10 Resning	36
	11.11 Preskription och förfall av företagsbot m.m.	36
12	Några internationella aspekter	37
	12.1 Användning av rättslig hjälp i brottmål eller europeisk utredningsorder.....	37
	12.2 Utfärda strafföreläggande eller slutdelge en utredning utanför Sverige?	37
13	Företagandets former	38
	13.1 Allmänna utgångspunkter	38
	13.2 Enskild näringsverksamhet och enkla bolag	38
	13.3 Handelsbolag och kommanditbolag.....	38
	13.4 Aktiebolag.....	39
	13.5 Ekonomiska föreningar	39
	13.6 Ideella föreningar	39
	13.7 Stiftelser	40
	13.8 Utländska företag genom filial i Sverige.....	40
14	Relevant författningstext.....	41

14.1	Brottsbalken 36 kap.	41
14.2	Lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.	43

1 Inledning

För att öka användningen av företagsbot har Åklagarmyndigheten vidtagit olika åtgärder, bl.a. har ett försök med företagsbot inom yrkestrafiken fallit så väl ut att verksamheten permanentats. Som ledning för åklagare har tidigare funnits RättsPM 2006:19 "Företagsbot". Med anledning av författningsändringar och tillkommande praxis har nu detta metodstöd i form av en handbok istället utarbetats.

Denna handbok har ett tillhörande flödesschema i vilket länkar finns till olika avsnitt. Handboken är huvudsakligen disponerad efter detta flödesschema. Endast ett begränsat antal avgöranden refereras i denna handbok eftersom det kan antas att praxis kommer att utvecklas efter de senaste författningsändringarna. Av denna anledning kommer en separat referatsamling att publiceras i form av en rättspromemoria.

2 Huvudpunkter i beslutsprocessen och flödesschema

Beslutsprocessen kan mycket förenklat delas in i fyra klart avskilda steg:

- Är brottet begånget i en sådan verksamhet som omfattas av regleringen?
- Har företaget inte gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottet eller har brottet begåtts av en person inom den särskilt utpekade personkretsen?
- Hur stort är sanktionsvärdet?
- Finns det något skäl att jämka eller sätta ned företagsboten?

Det ska understrykas att regelverket är obligatoriskt. En talan om företagsbot ska föras om förutsättningarna är uppfyllda.

FÖRETAGSBOT

- Brott i näringsverksamhet? (5.2)
- Brott i offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet? (5.3)
- Brott i annan verksamhet som företaget bedriver? (5.4)

REGLERNA OM FÖRETAGSBOT ÄR OBLIGATORISKA

Brott som kan leda till strängare straff än penningböter? (6.1)

Nej

Ja

Nej

Ja

Har brottet begåtts av:
person i ledande ställning? (6.3)
ELLER
person med särskilt ansvar för tillsyn och kontroll? (6.4)

Nej

Har företaget gjort vad som skäligen kan krävas? (6.2)

Ja

Nej

Ja

Åtalsprövning vid oaktsamhetsbrott som inte kan antas föranleda mer än böter (7)

Förhöjd företagsbot (9)

Ja

Är företaget större enligt ÅRL? (9)

Nej

Gemensam företagsbot ska bestämmas för den samlade brottsligheten

Är sanktionsvärdet 500 000 kronor eller mer?

Ja

Nej

Vad är sanktionsvärdet?
5 000 till 10 miljoner kronor (8)

Jämkning eller eftergift av företagsboten är möjlig (10)

Ja

Finns skäl för jämkning eller eftergift?

Nej

Företagsboten bestäms i enlighet med sanktionsvärdet

Andra frågeställningar:

Processuella frågor (11)

Internationella frågor (12)

3 Viktiga ändringar den 1 januari 2020

Genom ändringar som trätt ikraft den 1 januari 2020 har följande huvudsakliga förändringar av företagsbotsinstitutet genomförts:

- Kretsen som omfattas av företagsbot utvidgas till att även omfatta offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet
- Även brott inom annan verksamhet som ett företag bedriver kan föranleda företagsbot om brottet varit ägnat att leda till ekonomisk fördel för företaget
- En förhöjd företagsbot kan under vissa förutsättningar utgå
- Det personliga ansvaret ska vid sanktionskumulation ha företräde
- Sanktionsvärdet ska bestämmas utifrån straffvärdet

Mot bakgrund av dessa ändringar kan praxis i viss mån förväntas förändras. I förarbetena uttalas att förändringen att sanktionsvärdet ska bestämmas utifrån straffvärdet redan genom rättsfallet NJA 2014 s.139 I tillämpas. Trots detta kan en förändring av praxis komma att ske då asperationsprincipen nu tydligare kommer till uttryck vid flerfaldig brottslighet eftersom straffvärdet används som utgångspunkt.

4 Bakgrund

Företagsbot är en ekonomisk sanktion som är utformad som en särskild rättsverkan och som under vissa förutsättningar kan åläggas näringsidkare. Företagsbot är avsedd att vara ett komplement till och en förstärkning av det straffrättsliga reaktionssystemet vid beivrandet av brott som har begåtts i utövning av näringsverksamhet eller liknande verksamheter.

En särskild rättsverkan är en följd av ett brott. Det måste alltså visas att ett brott är begånget för att en talan om företagsbot ska kunna föras. Detta brott kan ha begåtts uppsåtligt eller av oaktsamhet. Det krävs inte att någon person lagförs för brottet eller ens identifieras.

Under flera år hade det ansetts otillfredsställande att brott begångna inom näringsverksamhet inte kunde beivras. Redan 1973 tillsattes en utredning som redovisade sina slutsatser i Ds 1978:5 "Företagsböter." Slutligen kom den första regleringen av företagsbot 1986.¹ Området var då nytt, komplicerat och kanske även kontroversiellt.

Denna komplexitet har fortsatt aktualitet. Reglerna kring vad som ska ha företräde vid sanktionskumulation – det personliga ansvaret eller företagsboten – är ett tydligt exempel där rättspraxis divergerat kraftigt och lagstiftaren har ändrat inriktningen på regleringen. Inledningsvis hade det personliga ansvaret företräde vid sanktionskumulation för att sedan genom 2006 års ändringar ändras till att företagsboten skulle ha företräde. Genom de senaste ändringarna har åter det personliga ansvaret fått företräde.

Förarbetena består huvudsakligen av tre propositioner: 1985/86:23, 2005/06:59 och slutligen 2018/19:164. De bakomliggande utredningarna är främst Ds 2001:69 och SOU 2016:82.

4.1 Varför särskild rättsverkan?

Ett straffrättsligt ansvar för juridiska personer har diskuterats och föreslagits vid olika tillfällen. Genom att göra företagsboten till en särskild rättsverkan undviker lagstiftaren en sådan genomgripande förändring av systematiken som skulle krävas för ett straffrättsligt ansvar för juridiska personer. Lagstiftaren har konstaterat att slutprodukten blir den samma, ett felande företag får betala en ekonomisk sanktion alldeles oavsett den närmare rättsliga etiketten.

¹ Prop. 1985/86:23

5 Vem kan åläggas företagsbot?

5.1 Allmänna utgångspunkter

Företagsbot kan bli aktuellt när ett brott begåtts i:

- Näringsverksamhet
- Sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet
- Annan verksamhet som drivs av ett företag om verksamheten är ägnad att leda till ekonomisk fördel för företaget

Med företag avses, enligt 36 kap. 7 § fjärde stycket BrB, enskilda näringsidkare och juridiska personer.

För en närmare beskrivning av företagandets former, se kap. 13.

5.2 Näringsverksamhet

I 36 kap. 7 § första stycket p. 1 BrB anges att företag ska åläggas företagsbot för brott om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av näringsverksamhet.

Med begreppet näringsverksamhet avses fysiska eller juridiska personer som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art, oavsett om verksamheten är vinstdrivande eller inte.² I kravet på yrkesmässighet ligger att verksamheten måste vara av tämligen varaktig karaktär.

Regleringen i 36 kap. 7 § första stycket p. 1 BrB omfattar näringsverksamheter i både privat och offentlig regi och det saknar betydelse om verksamheten utövats av en juridisk person eller av en enskild näringsidkare.

Det finns däremot inget krav på att verksamheten ska bedrivas i ett vinstintresse. Även ideell verksamhet kan därför drabbas av företagsbot.

Kravet på att brottet ska ha begåtts i utövningen av företagets näringsverksamhet innebär att företaget hålls ansvarigt enbart för brott som har begåtts inom ramen för fullföljandet av företagets ändamål.

² Prop. 1985/86:23 s. 24

5.3 Sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet

I 36 kap. 7 § första stycket p. 2 BrB anges att företagsbot även kan åläggas för brott om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet.

Här avses verksamheter som staten, kommunerna eller landstingen ansvarar för och bedriver i egen regi men som de har möjlighet att låta privata aktörer utföra, t.ex. vård- och omsorgsverksamhet eller förvaltning av gator och andra anläggningar som kommunerna ansvarar för. Det kan vara fråga om såväl verksamhet inom vård, skola och omsorg som annan verksamhet som kommuner eller landsting traditionellt driver men ibland överlämnar till ett privaträttsligt organ att sköta. I lagtexten betecknas denna verksamhet som "sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet". Utöver vård, skola och omsorg räknas här även t.ex. snöröjning och asfaltering om de utförs av ett kommunalt organ.

Vid bedömningen av om en offentlig verksamhet kan jämföras med näringsverksamhet ska hänsyn framförallt tas till om verksamheten kan utövas av eller överlämnas till privata näringsidkare. Det saknar däremot betydelse om verksamheten till någon del faktiskt har överlämnats till en privat näringsidkare. Verksamhetens finansiering har inte någon avgörande betydelse för frågan om verksamheten kan jämföras med näringsverksamhet. Bestämmelsen innebär t.ex. att en kommun kan åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av verksamhet som bedrivs i en kommunal skola eller ett kommunalt hem för vård eller boende och att ett landsting kan åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av verksamheten på en av landstinget bedriven vårdinrättning.

Brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som inte kan jämföras med näringsverksamhet kan inte föranleda företagsbot enligt punkten 2. Exempel på detta är statens eller kommunernas interna förvaltning eller sådan verksamhet som inte kan överlämnas till privata rättssubjekt, t.ex. kriminalvård.

Även när det gäller offentlig verksamhet förutsätter andra punkten att brottet har begåtts "i utövningen av" den aktuella verksamheten. Gärningen måste därför ha en klar anknytning till den verksamhet som staten, kommunen eller landstinget bedriver. Såväl brottets som gärningsmannens anknytning till verksamheten är här av betydelse. Anknytningen måste i princip vara densamma som den anknytning som enligt första stycket 1 ska finnas mellan brottet och näringsverksamheten. Därav följer att endast förtroendevalda, anställda och uppdragstagare inom staten, en kommun eller ett landsting kan begå brott i utövningen av verksamheten.

Med "offentlig verksamhet" avses enbart verksamhet som utövas av staten, kommuner eller landsting i egen regi och som utgör en del av det offentliga åtagandet gentemot medborgarna. Verksamheter som utövas i statliga, kommunala eller landstingskommunala bolag ska däremot inte bedömas enligt andra kriterier än verksamhet som utövas i privata bolag och faller därför direkt in under näringsverksamhet i första stycket p. 1.

5.4 Annan verksamhet

I 36 kap. 7 § första stycket p. 3 BrB anges att annan verksamhet som ett företag bedriver ska åläggas företagsbot för brott om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

Även om bestämmelsen i första stycket p. 3 inte begränsas till vissa typer av företag innebär den inte någon utvidgning av nu gällande ansvar för enskilda näringsidkare eftersom de – till skillnad från juridiska personer – inte bedriver annan verksamhet än näringsverksamhet. Enskilda näringsidkare kommer därför, liksom hittills, att kunna åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet (första stycket p. 1).

Det utvidgade tillämpningsområdet får i praktiken till följd att juridiska personer som inte i första hand är associationsrättsliga former för bedrivande av företag, t.ex. dödsbon, kan drabbas av företagsbot för verksamhet som inte är näringsverksamhet.

Första stycket p. 3 får emellertid sin största praktiska betydelse i verksamheter som staten, landstingen eller kommunerna bedriver och som hittills inte har omfattats av bestämmelser om företagsbot. Staten, ett landsting eller en kommun kan t.ex. åläggas företagsbot med anledning av arbetsmiljöbrott som har begåtts i utövningen av statlig, landstingskommunal eller kommunal förvaltning under förutsättning att brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för verksamhetsutövaren.

Med ekonomisk fördel avses, liksom enligt 36 kap. 4 § BrB, den förbättrade ekonomiska ställning som uppnås genom att ett brott begås i verksamheten.

Fördelen utgörs alltså av en uppskattad skillnad i förmögenhetsställning mellan den situation som uppkommit genom brottet och den som skulle ha rått, om brottet inte hade ägt rum. Förtjänster som på ett indirekt sätt har uppkommit med anledning av brottet bör följaktligen träffas av tillämpningsområdet. Hit räknas exempelvis besparingar i form av uteblivna kostnader av olika slag samt i vissa fall ökade vinster som uppkommit med anledning av att gällande bestämmelser blivit åsidosatta. Även i en verksamhet som i och för sig går med förlust kan brott medföra ekonomiska fördelar på det sättet att de bidrar till att reducera förlusten. Det bör följaktligen inte krävas att brottet ger upphov till en vinst för företaget. Bestämmelsen bör således vara

tillämplig i situationer av det slag då behovet av att kunna ålägga företagsbot får anses vara som störst, dvs. situationer då den juridiska personen själv kan ha ett intresse av att brottet begås.

För att tillämpningsområdet inte ska bli alltför begränsat är det tillräckligt att brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget, dvs. brottet bör typiskt sett kunna leda till en sådan fördel. Det krävs alltså inte att det har funnits ett vinnings- eller besparingssyfte för att företagsbot ska kunna komma i fråga. För att bestämmelsen ska bli tillämplig krävs det inte heller att det i efterhand kan konstateras att brottet har inneburit en faktisk vinst eller besparing för företaget. I de fall brott i verksamheten – i såväl ideell som i offentlig verksamhet – inte typiskt sett ger upphov till någon sådan fördel kan företagsbot däremot inte komma i fråga.

6 Förutsättningar för företagsbot

6.1 Påföljdsspärren

För att företagsbot ska vara aktuellt måste ett strängare straff än penningböter vara föreskrivet för brottet enligt 36 kap. 7 § första stycket BrB.

Vissa brott är gradindelade så att det för ringa brott är föreskrivet penningböter medan det för brott av normalgraden är föreskrivet dagsböter. Frågan om företagsbot är tillämplig ska besvaras utifrån den för aktuellt brott relevanta straffskalan.

Normerade böter måste anses vara en strängare påföljd än penningböter. Normerade böter är en form av böter som har en särskild beräkningsgrund istället för penningböter som inte beräknas på annat sätt än att beloppet bestäms. Normerade böter finns endast i fiskelagen (1993:787) och lag (1919:426) om flottning i allmän flottled.

6.1.1 Praxis

Göta hovrätts dom den 15 oktober 2019, mål B 1084-19.

Fråga var om brott mot reglerna kring transport av farligt gods. Hovrätten uttalar bl.a.:

”I praxis bedöms emellertid samtliga nu nämnda överträdelsers regelmässigt som ringa brott när det är fråga om förarens ansvar för bristerna (jfr Riksåklagarens föreskrifter [1999:178] om ordningsbot för vissa brott, bilaga 10). Det är dock tydligt – bl.a. utifrån nu nämnda föreskrifter och det metodstöd som åklagaren lagt fram i hovrätten – att det i praxis normalt görs en strängare bedömning av transportörens ansvar för bristerna än för förarens (jfr även Göta hovrätts dom den 6 mars 2019 i mål B 776-18).

Mot denna bakgrund och med hänsyn till att brottet avsett en transport av en inte obetydlig mängd brandfarligt och frätande gods samt att det innefattat tre överträdelser av aktuella föreskrifter kan brottet inte anses ringa.”

6.2 Har företaget gjort vad som skäligen kan krävas för att förebygga brottet?

Kravet på att företaget ska göra vad skäligen kan krävas för att förebygga brottet ställs upp i 36 kap. 7 § första stycket 1 p. BrB.

En av förutsättningarna för att ett företag ska kunna åläggas företagsbot är att företaget brustit i det förebyggande arbetet. Ett företag kan inte göras

ansvarigt för alla fel som arbetstagare gör utan detta ansvar måste begränsas. Företagets ansvar ska enligt förarbetsuttalanden ändå vara långtgående och ansvarsfrihetsgrunden ska tillämpas restriktivt.

Kravet innebär att ett företag måste:

- Vara välorganiserat
- Ge erforderliga föreskrifter och instruktioner
- Övervaka efterföljandet av instruktionerna och rutiner
- Instruktionerna ska vara allvarligt menade

Instruktioner ska ha bäring på just brott av det slag som inträffat. Instruktionerna kan inte heller vara alltför allmänt hållna som exempelvis "lagar och regler ska följas".

Oavsett om det finns föreskrifter eller instruktioner måste verksamheten vara organiserad så att en rimlig kontroll sker av att verksamheten bedrivs på ett lagenligt sätt.

Har en anställd begått ett brott i direkt strid med givna instruktioner är ansvarsfrihetsgrunden tillämplig. Det kan också vara så att det på grund av den anställdes befattning är självklart att lagstiftning ska följas. Ett exempel som ges i förarbetena är en revisor som arbetar på en revisionsbyrå. Revisorn förväntas följa lagar och regler och inte hjälpa sina klienter begå bokföringsbrott eller skattebrott. Följer inte revisorn exempelvis bokföringslagen och företaget inte fått någon indikation på att så är fallet måste revisionsbyrån anses ha gjort vad som på företaget ankommer. Skulle däremot företaget av en speciell anledning misstänka att brott begås, att revisorn inte sköter sitt uppdrag i enlighet med lagstiftningen, måste företaget vidta kontrollåtgärder för att kunna freda sig från en talan om företagsbot.³

Ytterst är det företagets ledning som ska se till att brott inte begås i företaget. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan dock styrelse eller ägare komma att vara ansvariga för detta. Det har inte någon betydelse på vilken nivå i ett företag som instruktioner getts som befriar från ansvar.

Om brottslighet i ett företag är verksamhetsfrämmande kan inte lika höga krav på kontroll ställas men om företaget får indikationer på brottslig verksamhet måste företaget agera för att undgå en företagsbot.

6.2.1 Praxis

Från praxis kan följande exempel hämtas:

³ Prop. 1985/86:23 s. 67

NJA 2014 s. 139 I

Fråga var om ett arbetsmiljöbrott. HD uttalade under p. 51 följande:

”Av utredningen framgår att bolaget har saknat rutiner för bedömning av riskerna med arbetet och inte heller har gjort någon riskbedömning, att bolaget har underlåtit att vidta de åtgärder som hade behövts för att förhindra olyckan, att bolaget inte tillräckligt har upplyst L.Ö. om riskerna med arbetet och om hur arbetet skulle utföras och att bolaget har försummat att ge instruktioner om den skyddsutrustning som hade behövts.”

RH 2011:54

Fråga var om miljöbrott. Hovrätten uttalade:

”Höga krav på miljöriktig hantering och riskminimering ska ställas på näringsidkare som regelbundet utför rivnings- och anläggningsarbeten i naturen. Kraven innebär att sådana företag måste präglas av en god organisation och struktur, att anställda ges erforderliga föreskrifter och instruktioner samt att rutiner övervakas för att säkerställa att miljöbrott inte begås i verksamheten (jfr. lagförarbetena i prop. 2005/06:182 s. 44, prop. 2005/06:59 s. 21 och prop. 1985/86:23 s. 33 ff). Den som bedriver näringsverksamhet med rivning av olika anläggningar i naturen med insikt om att det i dessa anläggningar kan finnas miljöfarliga ämnen får anses ha en skyldighet att undersöka om sådana ämnen finns i det enskilda fallet. Att försumma att utföra en sådan undersökning får bedömas vara oaktsamt och kunna medföra ansvar för miljöbrott (jfr. rättsfallet NJA 2004 s. 552).

Av O.G:s uppgifter framgår att han var väl medveten om att impregnerat virke är miljöfarligt och att sådant virke är vanligt förekommande i anläggningar som är utsatta för väder och vind. O.G. var också medveten om att tornet var av gammalt datum. Av M.T:s uppgifter framgår att den inspektion av tornet som gjordes före rivningen tydligt visade att underhållsarbete hade utförts på tornet. Denna omständighet talar emot att virket i tornet skulle ha varit ruttet och oimpregnerat. Trots att detta måste ha framgått vidtogs ingen närmare undersökning av virket i tornet. Omständigheterna sammantagna är sådana att O.G. borde ha insett att det fanns en betydande risk för att miljöfarliga ämnen fanns i virket och att dessa skulle komma att släppas ut i naturen som en biverkan av uppeldandet. Han har trots detta inte vidtagit åtgärder för att förebygga brottligheten. Eftersom det handlar om toxiska och svårnedbrytbara ämnen är utsläppet inte av ringa betydelse (se lagförarbetena i prop. 2005/06:182 s. 64 f och s. 142). O.G. kan därmed inte undgå ansvar för miljöbrott för vilket företagsbot ska utgå.”

Hovrättens för Västra Sverige dom den 1 december 2016, mål B 3014-16.

Fråga var om vårdslös tullredovisning. En importerande firma hade anlitat ett stort multinationellt företag, som bedrev sin verksamhet här i Sverige i form

av en filial, för att sköta tulldeklarationerna. Hovrätten fann genom förhör med anställda:

”...att det på den aktuella importavdelningen funnits en arbetskultur där de anställda fått såväl otillräcklig information och utbildning för arbetsuppgifterna som otillräcklig stöttning av ledningen. Det framgår t.ex. att de inte har haft kännedom om vikten och betydelsen av att ursprungsland och varukod antecknas korrekt, vikt är anmärkningsvärt med hänsyn till att tulldeklarationer varit deras huvudsakliga sysselsättning. De synes inte heller ha varit medvetna om det ansvar som ålegat dem. Vidare har de inte på annat sätt än genom tullens informationstidning fått information om en för deras verksamhet så central och viktig nyhet som införandet av antidumpningstullar. Felen har begåtts av olika personer, samtliga anställda av Y. Någon annan slutsats kan inte dras än att Y inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten, som systematiskt och under närmare ett och ett halvt års tid har begåtts i den aktuella avdelningens kärnverksamhet.”

Företagets namn här utelämnat.

Göta hovrätts dom den 15 oktober 2019, mål B 1084-19

Fråga var om brott mot reglerna kring transport av farligt gods. Hovrätten uttalar bl.a.:

”Som tidigare nämnts har de rutiner åkeriet tillämpat inte stått i överensstämmelse med det långtgående ansvar som transportören har för att tillse att nu aktuella föreskrifter efterlevs vid transporter av farligt gods. (jfr p 1.4.2.2 i MSBFS 2016:8). Åkeriet har mot denna bakgrund inte gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten och ska därför åläggas en företagsbot.”

6.3 Person i ledande ställning

Företagsbot kan utgå om brottet begås av en person som är i ledande ställning i företaget som grundas på rätten att företräda eller fatta beslut i företaget, 36 kap. 7 § första stycket 2 p. a BrB.

Enligt förarbetena avses en person som har ett särskilt ansvar för att företagets verksamhet drivs på ett lagenligt sätt. Detta då personen antingen ingår i ledningen för ett företag eller under självständigt ansvar rapporterar till ledningen. Genom denna regel utvidgas företagets ansvar för en viss särskilt utpekad kategori av personer. Företagsbot kan alltså utgå alldeles oavsett om rutiner funnits etc.

Anledningen till regleringen är att personer i ledande ställning ofta står utanför de system för kontroll och tillsyn som finns i företaget. För att företagsbotsregleringen ska fungera är det viktigt att brister hos den som har att

utöva kontrollen också omfattas av regleringen. Det anses också att med större befogenheter och med den typ av uppgifter som en person har i ett företags ledning så bör också följa ett större ansvar. Detta bl.a. eftersom personer i denna ställning också kan ha möjlighet att själva tjäna på att brott begås i företaget. Rena abnormhandlingar ska inte kunna leda till en företagsbot.⁴

6.3.1 Praxis

RH 2013:13

Fråga var om ett arbetsmiljöbrott. Hovrätten uttalar i här relevant del:

”Av befattningsbeskrivningen framgår att produktionschefen ingår i Y:s ledningsgrupp. L.L. har också vidgått att han som produktionschef kunde företräda bolaget och fatta beslut på bolagets vägnar. Brottet har således begåtts av en person i ledande ställning grundad på befogenhet att företräda Y eller fatta beslut på bolagets vägnar.”

Bolagets namn här utelämnat.

6.4 Person med särskilt ansvar

Företagsbot kan också utgå om brott begås av en person som har ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i företaget, 36 kap. 7 § andra stycket 2 p. b BrB.

De personer som avses är enligt förarbetena personer som ansvarar för att kontrollera att och utöva tillsyn över att regler, rutiner och säkerhetsföreskrifter upprätthålls och efterlevs. Reglerna som avses är både allmänna regler och företagets egna regler. Genom att det föreskrivs att personen ska ha ett särskilt ansvar utesluts de personer som bara har ett löpande ansvar för att exempelvis se till en maskins drift eller underhåll. Typfallet som avses är en förman eller en arbetsledare. En bedömning av om ansvaret är av ett sådant kvalificerat slag måste göras i varje enskilt fall. För att utreda om en person är utpekad att ha ett sådant särskilt ansvar kan delegationsordning och annan dokumentation i företaget behöva analyseras.

⁴ Prop. 2005/06:59 s. 25f och 61

7 Åtalsprövningsregeln

7.1 Inledning

Enligt 36 kap. 10 a § BrB ska en särskild åtalsprövning göras. Om ett brott som kan föranleda talan om företagsbot är begånget av oaktsamhet och påföljden inte kan antas bli mer ingripande än böter ska åtal väckas endast om det är påkallat från allmän synpunkt. I dessa fall ska som huvudregel endast en talan om företagsbot föras. Enligt förarbetsuttalanden är syftet att vid mindre allvarlig brottslighet ska företagsbot vara den primära straffrättsliga sanktionen.

Förarbetsuttalanden finns främst i prop. 2005/06:59 s. 42ff.

7.2 "Kan föranleda talan om företagsbot"

För att komma fram till om åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § BrB är tillämplig eller inte måste i ett första led avgöras om brottet i sig kan föranleda talan om företagsbot. Denna prövning sker enbart utifrån de förutsättningar som ställs upp i 36 kap. 7 § BrB, dvs. är för brottet stadgat strängare straff än penningböter, är brottet begånget i utövningen av en näringsverksamhet etc. Brister det i något rekvisit enligt lagrummet omfattas brottet inte av reglerna om företagsbot och någon åtalsprövning ska inte göras. I detta led av prövningen vägs alltså inte in om en talan om företagsbot rent faktiskt kommer att kunna föras eller inte, t.ex. mot bakgrund av praktiska eller processuella hinder mot att en sådan talan förs.

Om förutsättningarna för en företagsbot så långt däremot är uppfyllda får i nästa led prövas om brottet är begånget av oaktsamhet och därefter om brottet inte kan antas leda till en strängare påföljd än böter. Är svaret på frågorna ja är åtalsprövningsregeln tillämplig och åtal får väckas endast om det är påkallat från allmän synpunkt.

7.3 När är åtal påkallat?

Enligt 36 kap. 10 a § BrB ska åtal vara påkallat från allmän synpunkt för att få väckas. Exempel, hämtade från förarbetena⁵, på när åtal bör vara påkallat är att:

- Det rör sig om medveten oaktsamhet

⁵ Prop. 2005/06:59 s. 47f

- Det rör sig om upprepade eller systematiska överträdelser
- Straffvärdet är så högt att det gränsar till annan påföljd än böter
- Brottet har inneburit särskilt allvarliga risker i förhållande till bestämmelsens skyddsintresse
- Brottet riskerar att bli obeivrat

Som exempel på när åtal bör vara påkallat från allmän synpunkt på grund av att brottet annars riskerar bli obeivrat nämns situationen att företaget har gått i konkurs. En talan om företagsbot kan då i och för sig föras men talan kommer inte att leda till en verkställbar exekutionstitel eftersom företaget inte längre finns. Enligt lagstiftaren skulle det kunna upplevas som stötande om en överträdelse riskerar att inte bli bestraffad. Det finns anledning att påpeka i sammanhanget att brott kan beivras även på andra sätt än genom talan om företagsbot, t.ex. genom åläggande av administrativa sanktioner. Om en talan om företagsbot inte kan föras eftersom den juridiska personen redan ålagts en sådan administrativ sanktion i anledning av brottet, dvs. när det föreligger hinder mot talan om företagsbot på grund av dubbelprövningsförbudet⁶, uppstår inte en situation där överträdelsen riskerar att inte bestraffas, och åtal torde inte vara påkallat från allmän synpunkt på just denna grund.

Ett annat exempel som nämns i förarbetena är utländska rättssubjekt där det kan vara svårt att verkställa ett avgörande om företagsbot mot subjektet. Här har dock rättsutveckling gått dithän att utländska företag inte sällan åläggs företagsbot, främst i yrkestrafikärenden.

7.4 Dubbla åtalsprövningar

För vissa brott är föreskrivet en åtalsprövning. Detta gäller exempelvis vållande till kroppsskada enligt 3 kap. 8 § BrB. Åtal för det brottet ska vara angivet av målsäganden och påkallat ur allmän synpunkt, 3 kap. 12 § BrB.

En åtalsprövning får i dessa fall först göras utifrån brottet. Är inte åtal påkallat för brottet kan inte heller en talan om företagsbot föras i anledning av brottet. Finner åklagaren att åtal för brottet är påkallat ur allmän synpunkt får sedan en prövning göras i ett andra led om förutsättningarna för företagsbot är uppfyllda. Därefter får en prövning göras om åtal är påkallat från allmän synpunkt enligt 36 kap. 10 a § BrB.

⁶ Noteras bör att förbudet mot dubbelbestraffning inte aktualiseras i de fall då både en administrativ och en straffrättslig sanktion prövas i samma rättegång, exempelvis en talan om företagsbot med anledning av brott mot utlänningslagen som prövas samtidigt som en särskild avgift enligt utlänningslagen, jfr NJA 2015 s. 885.

8 Fastställande av sanktionsvärdet

8.1 Sammanfattning

Bestämmelsen om sanktionsvärde finns i 36 kap. 8 § BrB. Förarbetena finns i avsnitt 7.3 i prop. 2018/19:164.

Ett sanktionsvärde ska bestämmas om lägst 5 000 kronor och högst 10 miljoner kronor.

Sanktionsvärdet ska utgå ifrån det straffvärde som den samlade brottsligheten har. Boten är avsedd att svara mot det mått av klander som kan riktas mot företaget med anledning av den brottslighet som har begåtts i utövningen av företagets verksamhet.

Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit.

Hänsyn ska också tas till brottslighetens förhållande till företagets verksamhet.

Det ska beaktas om företaget tidigare ådömts att betala företagsbot.

Sanktionsvärdet blir då en funktion av straffvärdet, den skada eller fara för skada som brottsligheten inneburit, brottens förhållande till den utövade verksamheten i företaget och tidigare meddelade företagsböter. Subjektiva faktorer, om brottet begåtts uppsåtligt, ska inte tillmätas någon större vikt vid bestämmandet av sanktionsvärdet.

Högsta domstolen har i NJA 2014 s. 139 I accepterat de interna riktlinjer som REMA utfärdar. HD uttalade att REMA:s riktlinjer i det målet kunde utgöra en utgångspunkt för bedömningen av företagsbotens storlek. [Riktlinjerna](#) bör mot denna bakgrund kunna tillämpas även generellt och parallellt dras till andra ärendetyper då så är möjligt.

En sammanställning av rättspraxis i form av en rättspromemoria kommer att publiceras.

8.2 Straffvärdet

Bedömningen av brottslighetens straffvärde ska ske enligt de principer som anges i 29 kap. 1 § BrB. Enligt denna bestämmelse ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottet eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Vid flerfaldig brottslighet bestäms straffvärdet för den samlade brottsligheten med tillämpning av den s.k. asperationsprincipen. Principen innebär att straffvärdesbedömningen utgår från det allvarligaste av de brott som föreligger till bedömning. Till straffvärdet för detta brott läggs därefter en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten i ordning efter brottens allvar. En allmän kontroll görs slutligen så att ett på detta sätt beräknat straffvärde inte framstår som oproportionerligt i förhållande till den typ av brottslighet som är aktuell.

Till skillnad från enligt tidigare praxis avses asperationsprincipen nu få ett tydligare genomslag.⁷ Som förarbetena får förstås är avsikten att ett sanktionsvärde ska bestämmas utifrån ett straffvärde på vilket asperationsprincipen tillämpats. Den tidigare ofta förekommande praxisen att endast addera sanktionsvärdena vid flerfaldig brottslighet torde därför inte längre vara relevant.

8.3 Brottsens förhållande till företagets verksamhet

Utöver brottets straffvärde bör även företagets eller företagsledningens anknytning till brottet beaktas. Ett företag förtjänar ett högre mått av klander om brottet har begåtts efter uppmuntran av företagsledningen jämfört med den situationen då företagsledningen inte kan lastas för mer än bristande kontroll.

8.4 Graden av skada eller fara för skada

Vid sidan av brottslighetens straffvärde och dess anknytning till verksamheten ska hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö vid bestämmandet av sanktionsvärdet. Detta får ett särskilt genomslag vid fastställandet av företagsbot vid arbetsmiljöbrott, miljöbrott och trafikbrott.

8.5 Tidigare meddelade företagsböter

Vid bestämmande av företagsbotens storlek ska slutligen skälig hänsyn tas till om näringsidkaren tidigare har ålagts att betala företagsbot. Enligt förarbetena bör återfall normalt vara en viktigare faktor vid bestämmandet av företagsbotens storlek än vid straffmätningen för en fysisk person, bl.a. eftersom det inte finns någon möjlighet att förverka villkorligt medgiven frihet när företagsboten bestäms.

⁷ Prop. 2018/19:164 s. 66

I ett större företag kan det vara orimligt att beakta samtliga tidigare företagsböter. Istället bör tidigare företagsböter beaktas som avser likartade överträdelser i just den del av företaget som åter felat.⁸

En tidigare ålagd företagsbot ska bara beaktas i försvårande riktning. Att ett företag inte tidigare har ålagts företagsbot utgör inte skäl att sätta ned en företagsbot.⁹ I ett enskilt fall kan det vara uppenbart att återfallet beror på att företagsledningen nonchalerar förekommande problem i företaget. Det förhållandet bör i så fall återspegla företagsbotens storlek.

Det finns inte någon motsvarighet till belastningsregister för företag eller något liknande register över meddelade företagsböter. Det är alltså svårt att veta om denna faktor ska beaktas eller inte. En möjlighet är att söka fram gamla ärenden i Cåbra på organisationsnummer.

⁸ Prop. 2005/06:59 s. 36

⁹ Prop. 2005/06:59 s. 35 f

9 Förhöjd företagsbot

När ett allvarligt brott begåtts inom ramen för ett stort företag ska en förhöjd företagsbot tillämpas enligt 36 kap. 9 § BrB.

Förarbetena finns i prop. 2018/19:164 avsnitt 7.4 och s. 66ff.

Om sanktionsvärdet uppgår till 500 000 kronor ska en förhöjd företagsbot tillämpas. Denna kan sättas till som mest 50 gånger sanktionsvärdet, dvs. 50 gånger 10 miljoner kronor, alltså en halv miljard kronor. För att en förhöjd företagsbot ska vara möjlig ska företaget vara ett större företag enligt 1 kap. 3 § 1 st. 4 p. årsredovisningslagen (1995:1554). Offentlig verksamhet kan aldrig vara föremål för en förhöjd företagsbot. Detta utesluter inte att ett företag som är offentligt ägt kan bli föremål för förhöjd företagsbot. En enskild näringsidkare som uppfyller villkoren kan komma att träffas av regleringen.

Kriterierna och förhöjningsfaktorn ska bedömas utifrån förhållandena vid tidpunkten för avgörandet, dvs. dom eller strafföreläggande.

Kriterierna är följande:

- Bolaget är börsnoterat *eller*

om minst två av följande kriterier är uppfyllda under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren:

- Medelantalet anställda har uppgått till mer än 50 personer
- Den redovisade balansomslutningen har uppgått till mer än 40 miljoner kronor
- Den redovisade nettoomsättningen har uppgått till mer än 80 miljoner kronor

Hur gå till väga för att få fram dessa kriterier?

1. Logga in på Infotorg
2. Välj menyn företag
3. Sök företag på ID nummersökning (organisationsnummer)
4. Välj Ekonomisk information och bokslut
5. Läs av nettoomsättningen och balansomslutningen (=storleken på "Summa tillgångar" i balansräkningen). I bokslutet anges också under "Noter och övrig information" antalet anställda.
6. Läs också av Summa eget kapital som bestämmer förhöjningsfaktorn.

Den förhöjda företagsboten ska bestämmas utifrån det egna kapitalet enligt den senast upprättade årsredovisningen. I förarbetena anges följande tumregler som ska uppfattas som en glidande skala:

Eget kapital (miljoner kronor)	Högsta förhöjningsfaktor
0 - 100	2
> 100 – 500	3
> 500 – 5 000	5
> 5 000 – 25 000	8
> 25 000 – 40 000	15
> 40 000 – 50 000	20
> 50 000 – 60 000	30
> 60 000 – 70 000	40
> 70 000 -	50

När det egna kapitalet ligger i den övre delen av ett spann bör en förhöjningsfaktor som närmar sig det övre värdet för det spannet tillämpas.

Det kan i undantagsfall vara aktuellt att tillämpa en något lägre förhöjningsfaktor än enligt tumregeln om exempelvis företagets likviditet eller kassaflöde inte motsvarar den ställning som kan förväntas. Som exempel nämns i förarbetena att ett bolag har stora tillgångar men dessa är låsta i en produktionsanläggning eller om det finns särskilda regler om kapitalkrav för företaget.

I undantagsfall kan äldre årsredovisningar komma att aktualiseras. Detta om företaget gör det sannolikt att storleken på det egna kapitalet i den senaste årsredovisningen berodde på tillfälliga omständigheter. Företaget har här alltså en form av förklaringsbörda.

Det är förhållandena hos den juridiska personen mot vilken talan riktas som ska beaktas. Detta innebär att om företaget ingår i en koncern ska enbart den juridiska person som talan riktas mot bedömas inte hela koncernen. En filial är en del av ett företag. Om ett brott begåtts inom en filial ska hela den juridiska personens förhållanden beaktas inte enbart filialens.

Det är upp till åklagaren att bevisa ovanstående kriterier vilket enligt förarbetena bör kunna ske genom hänvisning till årsredovisningen.

10 Jämkning eller eftergift

10.1 Inledning

Bestämmelserna om jämkning och eftergift av företagsbot finns i 36 kap. 10 § BrB. Förarbetena finns i avsnitt 7.4 i prop. 2018/19:164. Utöver dessa finns också en generell möjlighet att sätta ned straffet enligt 29 kap. 5 § p. 8 BrB, om det inte på annat sätt går att få en rimlig sammanlagd reaktion. Jämkningsfallen ska dock vanligtvis regleras genom 36 kap. 10 § BrB.

10.2 Varför jämkningsregler?

Den samlade reaktionen på brottslighet med koppling till näringsverksamhet kan bestå av många olika delar: påföljd i form av straff, näringsförbud, företagsbot, skadeståndsskyldighet, förverkande, särskilda avgifter etc.

Om flera av dessa utlöses i samma fall, kan den samlade effekten bli oproportionerligt ingripande. Jämkningsreglerna syftar till att hantera sådana sanktionskumulationer och få en tillräcklig och effektiv samlad reaktion.

Framför allt uppstår det praktiska problem när det gäller att hantera straffpåföljd och företagsbot i förhållande till varandra. Det är inte självklart vilken av dessa delar som i första hand blir aktuell att reducera alternativt efterge. Den rättsliga utgångspunkten har också varierat i dessa frågor över tid. Bedömningen i praxis har inte heller varit entydig gällande vissa fall av sanktionskumulation.

10.3 Jämkning är avsett för undantagssituationer

Utgångspunkten är att både påföljd och företagsbot ska utdömas fullt ut. Enbart det förhållandet att företagsboten medför en faktisk reaktionsskärpning för den dömde, utgör inte skäl att sätta ned eller efterge företagsboten. Bestämmelserna om jämkning och eftergift har nämligen karaktär av undantagsbestämmelser. Avsikten är att de ska tillämpas när det står klart att den samlade reaktionen annars skulle leda till oskäligen effekter.

10.4 Skäl för jämkning

En individuell prövning - med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet - måste alltid ske vid bedömningen av om företagsboten bör jämkas eller efterges. Det ska då särskilt beaktas:

1. Om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för företaget och den samlade reaktionen blir oproportionerligt sträng.
2. Om företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen blir oproportionerligt sträng.
3. Om företaget efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet.
4. Om företaget frivilligt angett brottet.
5. Om det i övrigt finns någon omständighet eller förhållande som särskilt talar för jämkning eller eftergift.

Jämkning till noll (eftergift) bör, liksom enligt hittillsvarande lydelse, endast bli aktuellt i ett mindre antal undantagsfall.

10.5 Närmare om de olika skälen för jämkning

10.5.1 Annan betalningsskyldighet för företaget eller särskild rättsverkan för företaget (p. 1)

I många straffrättsliga regelverk finns möjligheter att ådöma företag olika typer av sanktionsavgifter, till exempel spellagen, utlänningslagen eller livsmedelslagen. I sådana situationer kan det bli aktuellt att jämka en företagsbot.

Jämkningsgrunden kan leda till att företagsboten sänks eller efterges. För eftergift bör det krävas att sanktionsavgiften och företagsboten i allt väsentligt har samma ändamål och dessutom att sanktionsavgiften i det enskilda fallet framstår som en tillräcklig reaktion.

Andra exempel som gör att jämkning av företagsboten kan komma ifråga är att näringsidkaren åläggs skadeståndsskyldighet, beslut om förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott.

10.5.1.1 Praxis

I NJA 2015 s. 885 och NJA 2016 s. 994 prövades frågan om företagsbot och särskild avgift enligt utlänningslagen för anställda utan arbetstillstånd. Företagsbot eftergavs i båda fallen.

10.5.2 Företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet (p. 2)

Jämkningsgrunden har återinförts som separat punkt i 2020 års lagstiftning, efter att tidigare ha använts som en allmän jämkningsgrund. Vid ett individuellt straffansvar ska straffmätningen och påföljdsvalet, som utgångspunkt, göras utan hänsyn till ett yrkande om företagsbot. Framstår den samlade reaktionen som alltför sträng, är det i första hand företagsboten som ska jämkas.

En första förutsättning för att bestämmelsen ska kunna tillämpas är att företagets ägare eller innehavare döms för det brott som leder till företagsbot och

samtidigt berörs personligen av den ålagda företagsboten. Med ägare eller innehavare avses här såväl den som är enskild näringsidkare som den som innehar aktier eller andelar i en juridisk person. Bestämmelsen är däremot inte tillämplig när den som döms för brottet och samtidigt "drabbas" av företagsboten inte själv äger företaget. I sådana fall kan i stället den allmänna jämkningsbestämmelsen i femte punkten tillämpas.

Bestämmelsen kan tillämpas även när en bolagsman i ett handelsbolag eller en aktieägare i ett aktiebolag döms för det brott som leder till företagsbot.

Även här gäller därutöver att jämkning ska ske endast om den samlade reaktionen för den dömda skulle bli oproportionerligt sträng. Frågan om jämkning bör ske ska avgöras genom en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Det är också omständigheterna i det enskilda fallet som avgör omfattningen av jämkningen.

Om det i ett enskilt fall skulle visa sig att det inte är möjligt att uppnå ett rimligt resultat genom att med stöd av denna paragraf sätta ned företagsboten, finns ytterst möjlighet att med stöd av 29 kap. 5 § p. 8 BrB beakta sanktionskumulationen vid straffmätningen mot den enskilde.

10.5.2.1 Förhållandet mellan en enskild tilltalad och olika bolagsformer i tänkbara jämkningssituationer

De ekonomiska konsekvenser som drabbar ett företags ägare eller innehavare genom företagsbot varierar, beroende på bland annat vilken företagsform som är aktuell.

Ibland råder det identitet mellan den tilltalade och den mot vilken talan om företagsbot förs. Jämkningsbestämmelsen får framför allt betydelse i de fall när en enskild näringsidkare som åläggs företagsbot också döms till straff eller annan påföljd (t.ex. villkorlig dom) för det aktuella brottet.

När det gäller enskilda näringsidkare – som svarar helt och fullt för betalningen av företagsboten – torde det ofta finnas skäl för en viss jämkning. Skälen för jämkning ökar när en sträng påföljd kombineras med en hög företagsbot. Enligt förarbetena torde en mera omfattande jämkning främst komma i fråga när den utdömda påföljden är ett längre fängelsestraff.¹⁰

Om ett handelsbolag åläggs att betala företagsbot, drabbas också en bolagsman som döms för brott inom ramen för ett handelsbolags verksamhet. Bolagsmannen kommer vanligtvis att bli solidariskt betalningsansvarig för den företagsbot som handelsbolaget åläggs att betala. I vilken omfattning beror bland annat på bolagsmännens interna avtal och i vilken utsträckning den dömda svarar för handelsbolagets skulder.

¹⁰ Prop. 2018/19:164 s. 70

Om ett aktiebolag ådöms företagsbot, kan det i vissa fall uppstå privatekonomiska konsekvenser när en aktieägare döms för brott inom ramen för bolagets verksamhet. Till exempel kan företagsboten innebära att bolagets resultat blir lägre och att värdet av aktierna i bolaget minskar.

Eftersom en aktieägare inte är personligt ansvarig för aktiebolagets skulder, bör det understrykas att jämkning är reserverad för sällsynta fall.

Såväl för handelsbolag som aktiebolag bör det i det enskilda fallet framstå som övervägande sannolikt att den dömda slutligt kommer att få svara för åtminstone en del av företagsboten som innebär en kännbar privatekonomisk effekt eller, gällande aktieägare eller motsvarande, att han eller hon kommer att lida motsvarande ekonomisk skada för att jämkning ska komma i fråga.

Motsvarande, dvs. att en företagsbot förväntas få kännbara privatekonomiska effekter för ägaren, gäller även för jämkning i andra företagsformer.

10.5.2.2 Jämkning i förhållande till den utdömda påföljden

Skälen för jämkning är oftast tyngre ju strängare påföljd som är aktuell, och framförallt vid fängelsestraff. Jämkning på grund av att företrädare döms till påföljd ska endast undantagsvis leda till eftergift, dvs. att någon företagsbot inte utdöms trots att det annars finns sådana förutsättningar. Om någon annan påföljd än fängelse väljs, bör en eventuell jämkning typiskt sett inte bli lika omfattande. I rättspraxis finns dock exempel på att även villkorlig dom med böter har lett till jämkning/eftergift av företagsboten. Observera dock att praxis inte är enhetlig i detta avseende. Praxis måste också läsas mot bakgrund av de förändringar som genomförts den 1 januari 2020.

10.5.2.3 Praxis

I NJA 2012 s. 826 konstaterade Högsta domstolen bl.a. att om en företagsbot för en enskild näringsidkare – som har ägnat sig åt oseriös verksamhet – skulle beaktas på så sätt att fängelsestraffet sattes ned eller ersattes av ett bötesstraff, skulle det i praktiken kunna innebära ett rent bortfall av straffrättslig reaktion. Detta eftersom sannolikheten i allmänhet är liten för att det i dessa fall skulle vara möjligt att driva in företagsboten.

I rättsfallet fann Högsta domstolen att när det brott som ligger till grund för ett beslut om företagsbot har begåtts av en enskild näringsidkare och föranleder fängelse, bör den straffrättsliga påföljden ges företräde. Näringsidkaren dömdes i detta fall till fängelse två år och ingen företagsbot dömdes ut.

Av rättsfallet framgår däremot inte hur det ska beaktas i de fall då en icke frihetsberövande påföljd blir aktuell eller där brottet begåtts inom ramen för t.ex. ett fåmansbolags verksamhet.

10.5.3 Företaget har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet eller företaget har frivilligt angett brottet (p. 3 och 4)

En jämkning bör inte ske i en situation där näringsidkaren har en tydlig skyldighet att agera.

När det gäller miljö- och arbetsmiljöbrott är det vanligt att näringsidkare är skyldiga att ange de överträdelser och tillbud som ägt rum. De ska också på olika sätt försöka begränsa verkningarna av överträdelsen.

Enligt miljöbalken föreligger till exempel en skyldighet att anmäla påträffade föreningar oavsett vem som förorsakat den. Miljöbalkens hänsynsregler kan också sägas innefatta en skyldighet för en verksamhetsutövare att så långt möjligt på olika sätt förebygga effekterna av t ex ett utsläpp.

Arbetsgivaren har enligt 2 § arbetsmiljöförordningen (1977:1166) en skyldighet att anmäla en inträffad arbetsplatsolycka. Arbetsgivaren ska också utreda olyckan och i övrigt vidta alla åtgärder för att förebygga olyckor i fortsättningen enligt arbetsmiljölagen och föreskriften om systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1)

10.5.3.1 Praxis

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom i mål B 417-09

Fråga var om ett arbetsmiljöbrott.

Det förhållandet att bolaget följt en straffsanktionerad bestämmelse om anmälningsskyldighet, ansågs inte utgöra grund för jämkning av företagsbotens storlek.

RH 2017:17

Brott mot 9 § första stycket kreditupplysningslagen (1973:1173). Näringsidkaren blev ålagd företagsbot om 100 000 kronor utan jämkning.

Sedan företaget fått klagomål om olovligt utlämnade kreditupplysningar, hade en intern utredning genomförts som bland annat ledde till att drabbade personer erbjöds viss ekonomisk ersättning. Företagsbotens storlek bestämdes i enlighet med åklagarens yrkande. Trots att företaget bedömdes ha vidtagit vissa åtgärder för att begränsa skadeverkningarna, utgjorde det inte skäl att jämka företagsboten. Företaget ansågs ha varit skyldigt att agera när det gällde att ta bort noteringen (omfrågeuppgiften) i kreditupplysningsregistret. Att företaget hade, sedan misstanke uppkommit, bistått polisen i utredningen med relevant material kunde inte jämföras med ett frivilligt angivande och var inte annars grund för jämkning.

Den kompensation som erbjudits hade inte riktats till alla drabbade och heller inte på företagets eget initiativ, utan först efter att krav riktats mot dem. Inte heller den omständigheten utgjorde tillräckliga skäl för jämkning.

10.5.4 Annan omständighet eller förhållande talar särskilt för jämkning eller eftergift (p. 5)

Som angetts gällande jämkningsgrunden enligt punkt 2 kan det i vissa fall uppstå kännbara privatekonomiska konsekvenser för en person som döms för brott kopplade till viss näringsverksamhet, utan att personen är ägare eller företrädare. Skulle de sammantagna konsekvenserna framstå som oproportionerligt stränga, kan jämkningsgrunden enligt punkt 5 användas.

Jämkning av företagsbot har skett också i fall av sen lagföring/långsam handläggning, se NJA 2012 s. 1038 I och II samt NJA 2014 s. 139 II.

11 Några processuella frågor

En förutsättning för att företagsbot ska bli aktuellt är att ett begånget brott kan påvisas. Inledningsvis bör således regelmässigt en förundersökning inledas för att utreda om brott kan styrkas och vem som eventuellt kan visas bära personligt ansvar för brottet. Det torde vara mycket svårt att i redan början av en utredning bedöma hur en åtalsprövning kommer att utfalla, vilket en förundersökning kan ge svar på. Genom att inleda en förundersökning mot en person kan också tvångsmedel användas i större utsträckning inom ramen för utredningen, särskilt om det inte är fråga om bötesbrottslighet.

11.1 Utredningen

Åklagare är alltid förundersökningsledare i ärenden som rör företagsbot enligt fördelningsöverenskommelsen, ÅFS 2005:9.

En talan om företagsbot är en talan om annan särskild rättsverkan av brott och om den förs mot någon annan än den som är tilltalad för brott kommer lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. (förfarandelagen) att bli tillämplig. Denna hänvisar i sin tur, i tillämpliga delar, till rättegångsbalkens regler avseende åtal för brott på vilket inte kan följa svårare straff än böter.¹¹ I första hand torde hänvisningen syfta till att reglera i vilken ordning målet ska handläggas i domstolen, men hänvisningen innebär också att reglerna vad gäller förundersökning och tvångsmedel blir tillämpliga med den begränsning som följer av att reglerna om bötesbrott ska tillämpas. Vad gäller inskränkningen till att rättegångsbalkens regler *i tillämpliga delar* ska tillämpas är det enligt förarbetena främst rättegångsbalkens regler som gäller enskilda personer som inte kommer att bli tillämpliga, förutsatt att det inte rör sig om en enskild näringsidkare. De exempel som ges i propositionen är den misstänktes personliga närvaro, häktning och reseförbud.¹² Detta innebär att möjligheten att använda tvångsmedel begränsas.

Hänvisningen till rättegångsbalkens regler för bötesmål betyder att även 23 kap. 22 § RB kan tillämpas, vilket innebär att det under vissa förhållanden inte krävs någon förundersökning. Eftersom en talan om företagsbot dock i princip alltid uppkommer i anledning av en brottsutredning torde det vara naturligt att en förundersökning inleds så att tvångsmedel i större utsträckning blir tillgängliga inom ramen för utredningen.

När det gäller frågan om vem som kan delges misstanke för en juridisk persons räkning är detta samma person som också kan slutdelges utredningen för

¹¹ JO 1992/93 s. 163

¹² Prop. 2005/06:59 s. 49

den juridiska personens räkning. För dessa frågor hänvisas till handboken "Slutunderrättelse enligt 23 kap. 18 a § RB".

Hänvisningen i förfarandelagen till rättegångsbalkens regler i tillämpliga delar innebär att de rättsäkerhetsregler som finns till skydd för en fysisk person som misstänks för brott också ska skydda en juridisk person i samband med en utredning om företagsbot. Det innebär att ställföreträdaren för en juridisk person har samma rätt till partsinsyn, delgivning enligt 23 kap. 18 a § RB före det att talan väcks etc. som en fysisk person.

11.2 Offentlig försvarare

Ett företag har rätt till en försvarare. En offentlig försvarare kan förordnas enligt 21 kap. 3 a § RB, se NJA 2016 s.714 i vilket Högsta domstolen bl.a. uttalade: "Det förhållandet att näringsidkaren är en juridisk person hindrar inte att en offentlig försvarare förordnas, såvida det finns förutsättningar för detta enligt 21 kap. 3 a § RB."

Enligt förarbetena är det ofta motiverat med en offentlig försvarare eftersom det kan komma att röra sig om stora belopp.¹³ Detta uttalande bör tolkas mot bakgrund av att tillämpningsområdet för företagsbot har utvidgats och att företagsbot numera kan komma att avse relativt sett små belopp.

11.3 Målsägandebiträde

Målsägandebiträde kan förordnas i dessa mål enligt reglerna i rättegångsbalken.

11.4 Kvarstad

I det fall det under utredningen visar sig att det kan vara aktuellt med företagsbot bör åklagaren överväga att vidta straffprocessuella tvångsmedel för att säkra betalningen av en ålagd företagsbot. I denna del hänvisas till handboken "Brottsutbyte, förvar och kvarstad".

11.5 Strafföreläggande

Åklagare har genom 5 § förfarandelagen getts möjlighet att utfärda strafföreläggande avseende företagsbot. Företagsboten får då som högst uppgå till tre miljoner kronor.

¹³ Prop. 1985/86:23 s. 58

Vid flerfaldig brottslighet bör om möjligt ett sanktionsvärde anges för vart och ett av brotten. Den sammanlagda summan får sedan vara ett belopp som bestämts utifrån asperationsprincipen. Detta förfarande kan stöta på praktiska problem. Om det rör sig om flera brister avseende samma lagstiftning bör istället ett strafföreläggande kunna utformas så att det innehåller en punkt med varje brist specificerad och sedan ett gemensamt belopp. Detta för att en helhetsbedömning av beloppet, mot bakgrund av bl.a. asperationsprincipen, ska kunna göras.

Ett strafföreläggande riktat mot en juridisk person godkänns av dennas ombud eller behörig firmatecknare.¹⁴ Behörig firmatecknare är de till Bolagsverket anmälda personerna.

Ett bolags verkställande direktör kan också vara behörig firmatecknare då det gäller bolagets löpande förvaltning. Rättshandlingar som inte är av rutinkaraktär faller utanför den löpande förvaltningen. Vad som är rutinkaraktär får bedömas utifrån bolagets beskaffenhet och storlek.¹⁵ Som exempel på rättshandlingar som faller utanför vd:s kompetens nämns att väcka talan mot en person om det inte ingår som en del i bolagets verksamhet t.ex. ett fastighetsförvaltningsbolag som inte fått hyran betald.¹⁶ Att godkänna ett strafföreläggande för brott som begåtts inom ett bolags verksamhet kan möjligen inte anses vara av rutinkaraktär. För att inte någon rättsförlust ska inträffa bör därför ett bolags vd, som enbart tecknar firman gällande bolagets löpande förvaltning, ha en fullmakt från behöriga firmatecknare att godkänna ett strafföreläggande.

11.6 Hur bör talan utformas?

Vid en talan om företagsbot bör preciserade belopp anges som avser sanktionsvärdet. Avser talan flera brott bör ett sanktionsvärde anges för varje brott. En gemensam företagsbot ska sedan bestämmas av domstolen. Har åklagaren då på detta sätt preciserat sitt yrkande får domstolen möjlighet att använda sig av yrkandet och sedan tillämpa asperationsprincipen utifrån vad domstolen finner styrkt.

I de fall då åklagaren bedömer att jämkning kan bli aktuellt, rekommenderas likväl att yrkandet framställs som ett bruttobelopp utan jämningsavdrag.

Åklagaren bör dock därefter vara tydlig med att presentera eventuella jämningsgrunder och ungefär i vilken omfattning de kan bli aktuella i det enskilda fallet.

¹⁴ Prop. 2005/06:59 s. 65

¹⁵ Karnov, kommentar till 8 kap. 29 § ABL

¹⁶ Lexino kommentar till 8 kap. 29 § ABL, p 2.2

De personer som ska höras i målet för att styrka de omständigheter som grundar företagsboten ska åberopas att höras som vittnen förutsatt att de inte är företrädare för företaget. Företrädare för företaget åberopas att höras som motpart som inte avlägger ed. Vem som företräder företaget avgörs av företaget självt.

11.7 Tingsrättsprocessen

Domstolsprocessen regleras genom förfarandelagen som föreskriver att rättegångsbalkens regler om åtal för brott på vilket inte kan följa svårare påföljd än böter ska gälla i tillämpliga delar. Det finns därutöver viss specialreglering som innebär att en talan om företagsbot kan avgöras utan huvudförhandling enligt 2 § förfarandelagen och att vid rättens avgörande ska nämndemän delta enligt 1 kap. 3 b § RB.

11.8 Enskilt anspråk

Ett enskilt anspråk kan föras i anledning av en talan om företagsbot. Ett enskilt anspråk förutsätter att det finns ett åtal för ett brott. Enligt förfarandelagen ska motsvarande regler som om det fanns ett åtal för ett brott tillämpas vilket innebär att förutsättningar för ett enskilt anspråk föreligger. Även av processekonomiska skäl är det ofta lämpligt att ett enskilt anspråk tas upp till avgörande samtidigt som en talan om företagsbot.

11.9 Hovrättsprocessen

Det krävs prövningstillstånd för att hovrätt ska ta upp frågan om företagsbot till prövning. Detta under förutsättning att det inte rör sig om en ansvarstalan mot enskild näringsidkare som samtidigt överklagas.

Principen om reformatio in pejus är tillämplig även på företagsbot. Har inte åklagaren överklagat och yrkat på en kraftigare företagsbot är domstolen förhindrad att gå utöver vad tingsrätten dömt ut, se b.la. NJA 2014 s. 139 I p. 64.

Om en företagsbot dömts ut och sedan överklagas vad avser beloppet ska normalt sett inte frågan om det företagsbotsgrundande brottet begåtts prövas av hovrätten. I undantagsfall kan genombrottsrekvisitet enligt 51 kap. 23 a § RB vara tillämpligt. Däremot ska hovrätten pröva frågan om de andra förutsättningarna för företagsbot enligt 36 kap. 7 § BrB varit för handen, se NJA 2014 s. 139 p. 47.

11.10 Resning

Bestämmelserna om resning har motsvarande tillämplighet på ärenden om företagsbot som på brottmål i allmänhet.

I NJA 2018 s. 97 behandlas frågan om resning. I målet åtalades och dömdes en person för bokföringsbrott i tingsrätten. Genom en dom som meddelades därefter ålades företaget i vilket brottet begåtts en företagsbot. Domen på företagsbot vann laga kraft men den fysiska personen överklagade varefter hovrätten ogillade åtalet. Högsta domstolen beviljade sedan företaget resning enligt grunderna för 58 kap. 2 § 4 första ledet RB.

11.11 Preskription och förfall av företagsbot m.m.

Reglerna kring preskription finns i 36 kap. 14 § BrB och reglerna kring förfall av företagsbot i 36 kap. 15 § BrB.

En talan om företagsbot kan alltid föras så länge brottet inte är preskriberat. En talan om företagsbot kan dessutom föras 5 år efter det att brottet begåtts oavsett om brottet är preskriberat eller inte. Om brottet är preskriberat krävs att talan är påkallad ur allmän synpunkt. I förarbetena har i denna fråga uttalats att en talan om företagsbot nästan alltid är påkallad.¹⁷

Då brottet är preskriberat kan inte brottsutredningen fortsätta inom ramen för en förundersökning i vanlig ordning utan endast enligt reglerna i förfarandelagen. Enligt förfarandelagen ska rättegångsbalkens regler som avser brott med endast böter i straffskalan tillämpas.

Förfarandelagen torde i första hand syfta på i vilken ordning domstolen har att handlägga målet, men får även till följd att reglerna i bl.a. 23 och 27 kap. RB blir tillämpliga i relevanta delar. Detta innebär att förundersökning kan fortgå men med de begränsningar som förfarandelagen medför, bl.a. att tvångsmedel som kräver fängelse i straffskalan inte längre kan tillämpas.

Skulle ett brott vara begånget av en enskild näringsidkare och denne avlider konstateras i förarbetena att en talan om företagsbot kan vara möjlig att föra mot dödsboet men att det skulle kunna vara stötande att föra en sådan talan. En sådan talan bör föras endast undantagsvis.¹⁸

Har inte verkställighet av dom eller strafföreläggande kunnat ske inom tio år från datum för beslutet så förfaller företagsboten.

¹⁷ Prop. 1985/86:23 s. 52

¹⁸ Prop. 1985/86:23 s. 52

12 Några internationella aspekter

12.1 Användning av rättslig hjälp i brottmål eller europeisk utredningsorder

En ansökan om rättslig hjälp i brottmål (MLA) eller en europeisk utredningsorder (EIO) kan även användas för en utredning om företagsbot. När utfärdandet av en EIO övervägs ska en proportionalitetsbedömning göras - är det försvarligt med de utredningsåtgärder som begärs i förhållande till brottets art, svårighetsgrad samt övriga omständigheter? Även den resursåtgång som uppstår hos det mottagande landets myndigheter ska beaktas, se handboken "Internationell rättslig hjälp i brottmål" s. 53 och handboken "Europeisk utredningsorder" s. 20.

En faktor som bör beaktas är om olika typer av tillstånd kan komma att påverkas. Om ett åkeri beläget i ett annat land begär brott här i landet kan en talan om företagsbot bara föras här men en dom eller ett strafföreläggande kan komma att påverka åkeriets yrkestrafiktillstånd i hemlandet.

12.2 Utfärda strafföreläggande eller slutdelge en utredning utanför Sverige?

Möjligheten att direktdelge handlingar utanför Sverige är begränsade om inte den mottagande staten godtar detta. Det går därmed inte att slutdelge en utredning om företagsbot eller att utfärda ett strafföreläggande till ett företag utanför Sverige bara genom att skicka över handlingarna, se handboken "Internationell rättslig hjälp i brottmål" s. 64. För att få hjälp med dessa åtgärder kan lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (2000:562), LIRB, användas.

En vanlig situation är att en EIO utfärdas för att höra en person som är ställföreträdare för ett företag. Det är då också möjligt att inom ramen för EIO:n begära att utredningen ska slutdelges om den hörde har rätt att företräda bolaget i denna fråga. Skulle den mottagande staten inte acceptera förfarandet får en MLA användas.

13 Företagandets former

13.1 Allmänna utgångspunkter

Det finns inget krav på att ett företag måste vara registrerat för att det ska kunna driva näringsverksamhet. Om en enskild eller en grupp enskilda tillsammans yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art är det ett företag alldeles oavsett om verksamheten är registrerad i ett handelsregister, hos Bolagsverket eller hos Skatteverket.

Det är sedan en annan sak att associationsrätten medger att verksamheten kan drivas i olika former där vissa former innebär att företaget drivs av en juridisk person med självständig rättshandlingsförmåga, t.ex. ett aktiebolag.

13.2 Enskild näringsverksamhet och enkla bolag

En enskild näringsidkare är en fysisk person som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art. Om två eller flera enskilda tillsammans driver ett företag kan det ske, utan särskilda formaliteter, som ett enkelt bolag.

Ett enkelt bolag är ingen juridisk person. Istället är det en avtalsreglerad samverkan mellan två eller flera näringsidkare. I detta sammanhang saknar det betydelse om företaget bedrivs under en gemensam beteckning, s.k. företagsnamn.

Bestämmelser om enkla bolag finns i lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag.

Enskilda näringsidkare kan åläggas företagsbot och talan riktas då direkt mot den fysiska personen.

Det är även möjligt att utdöma företagsbot mot enskilda näringsidkare som tillsammans och formlöst driver ett företag. Yrkandet riktas då mot de fysiska näringsidkarna och kan utformas som en solidarisk förpliktelse för dessa.

13.3 Handelsbolag och kommanditbolag

Ett handelsbolag innebär att två eller flera fysiska eller juridiska personer har avtalat att gemensamt utöva näringsverksamhet i bolag och bolaget har förts in i handelsregistret. Bolagsmännen svarar solidariskt för de skulder som uppkommer i bolaget.

Ett kommanditbolag är ett handelsbolag där en eller flera bolagsmän, kommanditdelägare, i avtalet förbehållit sig rätten att inte behöva svara för

bolagets skulder eller andra förpliktelser med mera än vad vederbörande satt in eller åtagit sig att sätta in i bolaget. I bolaget måste också finnas minst en komplementär som svarar för bolagets skulder utan denna begränsning.

Bestämmelserna om handelsbolag och kommanditbolag finns i lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag.

Både handelsbolag och kommanditbolag är juridiska personer som kan åläggas företagsbot. Talan om företagsbot riktas då direkt mot bolaget.

13.4 Aktiebolag

Aktiebolag är en associationsform som medger att näringsverksamhet utövas utan personligt ekonomiskt ansvar för samtliga delägare.

Bestämmelserna om aktiebolag finns i aktiebolagslagen (2005:551).

Aktiebolag kan åläggas företagsbot och en sådan talan rikts mot bolaget.

13.5 Ekonomiska föreningar

En ekonomisk förening medger att näringsverksamhet utövas utan personligt ekonomiskt ansvar för alla medlemmar (delägare). En ekonomisk förening är en juridisk person.

Bestämmelserna om ekonomiska föreningar finns i lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar.

Ekonomiska föreningar kan åläggas företagsbot. Talan riktas mot föreningen.

13.6 Ideella föreningar

En ideell förening är en grupp fysiska eller juridiska personer som samlats kring vissa idéer eller för utövande av vissa verksamheter som i huvudsak inte är av ekonomisk natur. En ideell förening kan emellertid utöva näringsverksamhet och bedriva företag (jfr. 2:2 första stycket 1 och fjärde stycket bokföringslagen (1999:1078)).

Det finns ingen lag som reglerar ideella föreningar.

En ideell förening är en juridisk person som kan åläggas företagsbot. Talan riktas mot föreningen.

13.7 Stiftelser

En stiftelse är en juridisk person för vilken viss förmögenhet avskilts för vissa ändamål

Bestämmelser om stiftelser finns i stiftelselagen (1994:1220).

Stiftelser kan driva näringsverksamhet och åläggas företagsbot. Talan riktas mot stiftelsen.

13.8 Utländska företag genom filial i Sverige

Filial är en företagsform som innebär att ett utländskt företag (enskild näringsidkare eller juridisk person) bedriver näringsverksamhet i Sverige genom ett avdelningskontor med självständig förvaltning. Filialen är inte en separat juridisk person utan en del av det utländska företaget som registreras hos Bolagsverket och får ett svenskt organisationsnummer. En filial måste ha en verkställande direktör som utses av det utländska bolaget. Den verkställande direktören företräder filialen med stöd av en särskild fullmakt. Filialer regleras genom lag (1992:160) om utländska filialer m.m. Av lagen framgår att för verksamhet som omfattas av denna gäller även andra svenska regler om näringsverksamhet, t.ex. för bokföring och beskattning.

Filialer kan åläggas företagsbot. Talan riktas mot filialen (jfr. Hovrättens för Västra Sverige dom den 1 december 2016, mål B 3014-16).

14 Relevant författningstext

14.1 Brottsbalken 36 kap.

7 § På yrkande av allmän åklagare ska ett företag åläggas företagsbot för brott, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av

1. näringsverksamhet,
2. sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, eller
3. annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

För att företaget ska åläggas företagsbot krävs också

1. att företaget inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottet, eller
2. att brottet har begåtts av
 - a) en person med ledande ställning i företaget, grundad på befogenhet att företräda företaget eller att fatta beslut på dess vägnar, eller
 - b) en person som annars haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten.

Med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer.

Första stycket gäller inte, om brottet varit riktat mot företaget. Lag (2019:829).

8 § När ett företag åläggs företagsbot för flera brott, ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska det först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottsligheten. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens förhållande till verksamheten. Det ska också tas skälig hänsyn till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om inte annat följer av 9 eller 10 §, ska företagsboten fastställas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

Lag (2019:829).

9 § Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag sättas högre än vad som följer av 8 § (förhöjd företagsbot). Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. En förhöjd företagsbot får dock högst bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.

Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte staten, kommuner eller regioner. Lag (2019:839).

10 § En företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§, om

1. brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för företaget och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,
2. företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne,
3. företaget efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,
4. företaget frivilligt har angett brottet, eller
5. det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får företagsboten efterges.

Lag (2019:829).

10 a § Om ett brott som kan föranleda talan om företagsbot

1. har begåtts av oaktsamhet, och
2. inte kan antas föranleda annan påföljd än böter

får brottet åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Lag (2006:283).

14 § Är det på grund av den brottsliges död eller av annan orsak inte längre möjligt att döma ut påföljd, får egendom förklaras förverkad eller företagsbot åläggas på grund av brottet eller åtgärd föreskrivas till förebyggande av missbruk endast om stämning i mål om detta delgetts inom fem år från det att brottet begicks.

En talan om förverkande av utbyte av ett brott eller av egendom som använts eller varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott får dock alltid prövas om stämning i mål om förverkande delgetts inom ett år från det att den omständighet inträffade som medför att påföljd inte längre kan dömas ut.

En talan enligt första eller andra stycket får väckas av åklagare endast om det är påkallat från allmän synpunkt. I fall som avses i första och andra styckena ska vad som sägs i 35 kap. 3 § ha motsvarande tillämpning. Lag (2016:486).

15 § Beslut om förverkande eller om åtgärd till förebyggande av missbruk eller om företagsbot förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft. Lag (1986:118).

14.2 Lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

1 § Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte rör någon som är tilltalad för brott. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning. Lag (1989:137).

2 § En fråga som avses i 1 § prövas, om inte annat följer av 3 eller 5 §, av tingsrätten efter särskild talan. Om inte annat framgår av denna lag, gäller för sådan talan i tillämpliga delar reglerna i rättegångsbalken om åtal för brott på vilket inte kan följa svårare straff än böter. Målet får dock avgöras utan huvudförhandling, om en sådan förhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna.

Utfärdas stämning, skall den mot vilken talan riktas föreläggas att inställa sig till huvudförhandling eller yttra sig skriftligen vid påföljd att egendomen annars kan förklaras förverkad. Uteblir han från förhandlingen eller yttrar han sig inte, skall egendomen förklaras förverkad, om det inte framgår att talan är ogrundad.

Innan ett mål avgörs utan huvudförhandling, skall parterna ges tillfälle att slutföra sin talan, om det inte är uppenbart obehövligt. Lag (2006:285).

5 § Företagsbot får föreläggas företag genom strafföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2-5, 6-8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället företaget.

Ett strafföreläggande om företagsbot godkänns genom att företaget

1. undertecknar en förklaring om att det erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

2. lämnar förklaringen till den mottagare som är behörig att ta emot förklaringen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning ska inte anses som ett godkännande, om det framgår att företaget inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Ett godkännande är utan verkan om det sker sedan åklagaren har väckt talan om företagsbot. Lag (2019:831).